

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Випуск 1, 2026

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Головний редактор:

Сверлюк Ярослав Васильович, доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту мистецтв, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Члени редакційної колегії:

Аніщенко Вікторія Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін, Пенітенціарна академія України, Україна

Березовська Людмила Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

Бобченко Оксана Юрївна, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри музично-теоретичних дисциплін та інструментальної підготовки, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Буцjak Вікторія Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри гри на музичних інструментах, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Грiбiненко Юлія Олександрівна, доктор мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри історії музики та музичної етнографії, Одеська національна музична академія імені А.В. Нежданової, Україна

Джус Оксана Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти та інноваційних технологій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Кіндратюк Богдан Дмитрович, доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика педагогічного факультету, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Клепар Марія Василівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Крижановська Тетяна Ігорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Крусь Оксана Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Кьон Наталя Георгіївна, кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри вокально-хорової підготовки, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Україна

Лупаренко Світлана Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Обух Людмила Василівна, доктор мистецтвознавства, доцент, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Потапчук Тетяна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Пріма Дмитро Анатолійович, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії і методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Прокопчук Вікторія Ігорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри гри на музичних інструментах, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Реда Яціне (Reda Jacyne), доктор соціальних наук (освіта), доцент, Університет Клайпеди (Klaipėda University), Литва

Рибалко Людмила Сергіївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Сверлюк Лілія Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри вокально-хорового мистецтва, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Ужинський Михайло Юрійович, кандидат мистецтвознавства, доцент, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Цюлюпа Наталія Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри естрадної музики, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Засновано у 2022 році. Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1742 від 23.05.2024 року.

Ідентифікатор медіа: R30-04137.
Суб'єкт у сфері друкованих медіа – РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (вул. Степана Бандери, буд. 12, м. Рівне, 33028, rectorat@rshu.edu.ua, тел. (0362) 63-62-09)

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, італійська, литовська, іспанська, болгарська.

Періодичність видання: 4 рази на рік.

Затверджено до друку та поширення через мережу інтернет відповідно до рішення Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол від 26.02.2026 р. № 2).

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє точку зору авторів публікацій.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Фахова реєстрація (категорія «Б»):

Наказ МОН України № 220 від 21.02.2024. (спеціальності: A1 – Освітні науки, A4 – Середня освіта (за предметними спеціальностями), A5 – Професійна освіта (за спеціалізаціями)).

Офіційний сайт видання:
<https://journals.rshu.rivne.ua/index.php/art>

ЗМІСТ

<i>Бородіна Т. М., Гриценко О. Е.</i> ЗНАЧЕННЯ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	5
<i>Гумінська О. О., Кушнірук А. А.</i> МЕТОДИ РОЗВИТКУ СПІВАЦЬКОГО ГОЛОСУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА МУЗИЧНОМУ ЗАНЯТТІ В ЗДО.....	10
<i>Димченко С. С.</i> ТАЄМНИЦІ ПІЗНАННЯ ДИРИГЕНТСЬКОГО МИСТЕЦТВА В КЛАСІ ПРОФЕСОРА ІЛЛІ МУСІНА.....	18
<i>Закопець М. Л., Палаженко О. П., Димченко С. С.</i> ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКОНАВЦІВ-ДУХОВИКІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ КРАЇН ЄВРОПИ.....	25
<i>Маргіна О. А.</i> ЕСТРАДНИЙ ВОКАЛ У КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СУЧАСНОГО ВИКОНАВЦЯ.....	32
<i>Мельничук С. Ф.</i> ОРГАННЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЕКСПЛІКАНТ ДУХОВНОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ФОКУСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ.....	36
<i>Пшемінська Л. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В НОРВЕЗЬКИХ GRUNNSKOLER, KULTURSKOLER TA VIDEREGÅENDE SKOLER.....	41
<i>Саєнко Т. В., Дігтяр Н. М.</i> МАРИНІСТИЧНИЙ ПЕЙЗАЖ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ: МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	50
<i>Турко Н. Є.</i> АКТУАЛІЗАЦІЯ ТРАДИЦІЙ КОБЗАРСТВА У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.....	58
<i>Цюлюпа Н. Л., Буцяк В. І.</i> «КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКИЙ КЛАС» В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА.....	65
<i>Yablonska T. M.</i> DIDACTIC READINESS OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS FOR STUDENT-CENTERED LEARNING.....	70
<i>Литовченко В. С.</i> БАЛАНС ЛІДЕРСТВА ТА ПІДПОРЯДКОВАНОСТІ В РІЗНИХ ВИДАХ МУЗИЧНОГО ВИКОНАВСТВА: ВИКЛИКИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ.....	76

CONTENTS

<i>Borodina T., Hrytsenko O.</i> THE SIGNIFICANCE OF CLASSICAL DANCE IN THE DEVELOPMENT OF CONTEMPORARY CHOREOGRAPHY IN THE CONTEXT OF THE DIGITALISATION OF ART EDUCATION IN UKRAINE.....	5
<i>Huminska O., Kushniruk A.</i> METHODS FOR DEVELOPING THE SINGING VOICES OF PRESCHOOL CHILDREN IN MUSIC CLASSES AT PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	10
<i>Dymchenko S.</i> SECRETS OF COGNITION OF CONDUCTING ART IN THE CLASSROOM OF PROFESSOR ILYA MUSIN.....	18
<i>Zakopets M., Palazhenko O., Dymchenko S.</i> FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF WIND PERFORMERS IN THE SYSTEM OF HIGHER MUSICAL EDUCATION IN EUROPEAN COUNTRIES.....	25
<i>Marhina O.</i> POP VOCAL IN THE CONTEXT OF WORLD AND NATIONAL MUSIC CULTURE: VALUE ORIENTATIONS OF THE CONTEMPORARY PERFORMER.....	32
<i>Melnychuk S.</i> ORGAN ART AS AN EXPLICANT OF SPIRITUAL MUSICAL CULTURE IN THE FOCUS OF EUROPEAN TRADITION.....	36
<i>Psheminska L.</i> FEATURES OF MUSIC EDUCATION IN NORWEGIAN GRUNNSKOLER, KULTURSKOLER, AND VIDEREGÅENDE SKOLER.....	41
<i>Saienko T., Dihtiar N.</i> MARINE LANDSCAPE IN THE WORK OF UKRAINIAN ARTISTS: ARTISTIC AND PEDAGOGICAL ASPECT.....	50
<i>Turko N.</i> ACTUALIZATION OF KOBZAR TRADITIONS IN THE SYSTEM OF CONTEMPORARY ARTS EDUCATION	58
<i>Tsiuliupa N., Bytsyak V.</i> “CONCERT MASTER CLASS” IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL TRAINING FOR FUTURE MUSIC TEACHERS.....	65
<i>Yablonska T.</i> DIDACTIC READINESS OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS FOR STUDENT-CENTERED LEARNING.....	70
<i>Lytovchenko V.</i> BALANCE OF LEADERSHIP AND SUBMISSION IN DIFFERENT TYPES OF MUSICAL PERFORMANCE: CHALLENGES OF REMOTE LEARNING.....	76

УДК 785.1(477)(092)

DOI https://doi.org/10.32782/ART/2026-1-3

ТАЄМНИЦІ ПІЗНАННЯ ДИРИГЕНТСЬКОГО МИСТЕЦТВА В КЛАСІ ПРОФЕСОРА ІЛІА МУСІНА

Димченко Станіслав Сергійович

професор кафедри інструментального виконавства,
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0003-1636-9737
e-mail: dymchenkostanislav@gmail.com

У статті на основі широкого кола біографічних документів, архівних матеріалів, спогадів сучасників, колег, учнів і випускників класу диригування всебічно представлено та осмислено головні педагогічні, методологічні й художньо-естетичні принципи видатного педагога диригентського мистецтва, званого диригента й ученого – Ілля Олександровича Мусіна (1903–1999). Особливу увагу приділено розкриттю феномена його авторської педагогічної системи, що сформувалася в контексті провідних традицій вітчизняної диригентської школи ХХ століття та набула статусу самостійної, цілісної науково-практичної концепції.

У дослідженні висвітлено історичні етапи пізнання «таємниць» диригентського мистецтва в класі професора Мусіна як особливого виду виконавської діяльності, де поєднуються технічна досконалість, художнє мислення та глибоке психологічне розуміння природи оркестрового колективу. Доведено, що науково-педагогічні засади маестро, засновані на чіткій логіці жесту, усвідомленій мануальній мові та внутрішній зв'язаності музичного мислення, є важливим чинником досягнення професійних вершин і можуть слугувати ідеальним орієнтиром для сучасних і майбутніх поколінь диригентів, педагогів і науковців.

У результаті аналізу сучасної наукової та монографічної літератури здійснено спробу простежити динаміку творчого зростання й розвитку «життєвої партитури» легенди диригентського мистецтва ХХ століття. Охарактеризовано виконавську, педагогічну, методичну, редакторську та музично-громадську діяльність І. Мусіна, а також обґрунтовано ключову роль розвитку технічних можливостей диригента як засобу активного художнього впливу на виконавців, формування творчого ставлення до мануальних засобів управління та цілеспрямованого пошуку виразних і технічних компонентів диригування.

Ключові слова: науково-педагогічні принципи, педагогічна майстерність, диригентське мистецтво, мануальна техніка, виконавська діяльність, студентська молодь.

SECRETS OF COGNITION OF CONDUCTING ART IN THE CLASSROOM OF PROFESSOR ILYA MUSIN

Stanislav Dymchenko

Rivne State University of the Humanities

On the basis of a wide range of biographical documents, archival materials, memoirs of contemporaries, colleagues, students and graduates of the conducting class, the article comprehensively presents and comprehends the main pedagogical, methodological and artistic-aesthetic principles of the outstanding teacher of conducting, a well-known conductor and scientist – Ilya Alexandrovich Musin (1903–1999). Particular attention is paid to the disclosure of the phenomenon of his author's pedagogical system, which was formed in the context of leading traditions of the domestic conducting school of the twentieth century and acquired the status of an independent, integral scientific and practical concept.

The study highlights the historical stages of cognition of the "secrets" of conducting art in the class of Professor Musin as a special type of performing activity, which combines technical excellence, artistic thinking and a deep psychological understanding of the nature of the orchestra team. It has been proved that the scientific and pedagogical foundations of the maestro, based on a clear logic of gesture, conscious manual language and internal coherence of musical thinking, are an important factor in achieving profes-

© Димченко С. С., 2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

sional heights and can serve as an ideal reference point for current and future generations of conductors, teachers and scientists.

As a result of the analysis of modern scientific and monographic literature, an attempt is made to trace the dynamics of creative growth and development of the "life score" of the legend of the conducting art of the twentieth century. The performing, pedagogical, methodological, editorial and musical-social activities of I. Musin are characterized, as well as the key role of the development of the conductor's technical capabilities as a means of active artistic influence on performers, the formation of a creative attitude to manual controls and the purposeful search for expressive and technical components of conducting.

Key words: scientific and pedagogical principles, pedagogical skills, conducting art, manual technology, performing activity, student youth.

Постановка проблеми. Підготовка диригентів мала великий шлях та досвід у формуванні диригентського мистецтва, що стали фундаментом сучасної системи диригентської освіти. Диригування – це таке ж виконавське мистецтво, як гра на будь-якому музичному інструменті. Проте в галузі диригування довгий час теорія відставала від інструментальної практики.

Перший хто зруйнував сталі традиції і остаточно утвердив диригування як самостійний вид музичного мистецтва були Г. Берліоз, Р. Вагнер, Л. Нікіш, Г. Малер, А. Тосканіні. У ХХ столітті кагорту видатних диригентів поповнюють К. Сараджев, М. Малько, Є. Купер, О. Гаук, І. Мусін, Герберт фон Караян, Клаудо Аббадо, К. Мазур та інші. Більшість з них пройшли велику виконавську школу, були чудовими музикантами: піаніст Бруно Вальтер, скрипаль Шарль Мюнш, віолончеліст Артур Тосканіні, піаніст і композитор Євген Светланов. Все це свідчить про високу професійну виучку диригентів, необхідність постійного вдосконалення своєї майстерності. Не випадково ряд диригентів були авторами яскравих монографій (Б. Вальтер, В. Фунтвенглер, Ш. Мюнш, А. Пазовський, Б. Хайкін, Ю. Файер, М. Голованов), цінність яких у органічному поєднанні теоретичних обґрунтувань з блискучими результатами багаторічної особистої концертної діяльності.

Отже, найвищі досягнення в галузі диригентського виконавства цих майстрів, а також постійний ріст художніх можливостей, що збагачують це мистецтво, поставили перед майбутніми диригентами потребу глибоких фундаментальних знань, які можна набути шляхом систематичних знань в умовах навчального закладу,

Виникла необхідність навчання диригуванню, аналогічно до інших видів виконавського мистецтва.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У нашій країні, коли наступив період справжнього оновлення в усіх сферах діяльності людини і коли навчальні аудиторії заповнила студентська молодь, по-справжньому постало питання про спеціальну диригентську освіту.

Музикант високої ерудиції, надзвичайно широкого світогляду М. Малько був одним із

перших, хто поставив питання про спеціальну диригентську освіту. З метою реалізації своєї ідеї М. Малько на початку 20-х років організував спеціальні диригентські класи в Києві і Ленінграді (Димченко, 2014, с. 138–145).

Диригентське мистецтво як предмет знаходить своє яскраве відображення у відкритих диригентських класах Києва, Одеси, Львова.

Видатні педагоги М. Малько, І. Мусін, Л. Гінзбург, М. Колесса, К. Пігров, К. Ольхов, Ю. Богданов та інші, які стали засновниками власних шкіл, у своїх наукових працях визначили головні риси диригентського мистецтва, розкрили основи техніки диригування і вказали на можливості її засвоєння.

Теоретична обґрунтованість диригентського мистецтва знайшла своє втілення в підручниках та посібниках М. Малька, І. Мусіна, М. Канерштейна, М. Колесси, К. Ольхова та інших авторів.

У підготовці даної статті ми опиралися на власні виконавські пошуки та на дослідження Легенди диригентського мистецтва ХХ століття Іллі Олександровича Мусіна.

Відтак **актуальність статті** складатиме дослідження життєвої партитури видатного диригента – виконавця, засновника вітчизняної диригентської школи, професора, який виховав блискучу плеяду видатних диригентів, які у своїй подальшій діяльності продовжують виконавські і педагогічні традиції класу свого Вчителя.

Діяльність випускників видатного Майстра і Педагога ще і ще раз доводить, що «Школа Мусіна» далека від застиглого академізму. Це, насамперед, – живий, пульсуючий, творчий феномен, що вічно оновлюється та розвивається.

Предметом дослідження є висвітлення процесу історичних етапів формування диригентського мистецтва, як самостійного виду виконавської діяльності в класі професора І. Мусіна.

Мета статті – дослідження процесу становлення та розвитку педагогічної і диригентської спадщини І. Мусіна в контексті розвитку диригентського мистецтва ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись подумки до постатей своїх учителів, ми з глибокою вдячністю згадуємо тих, хто допомагав нам збагнути не тільки складний творчий процес у

всій його багатогранності, але й здебільшого пізнати самих себе. Таким для багатьох випускників залишився в пам'яті професор Ілля Олександрович Мусін – видатний музикант, педагог, музичний громадський діяч, Легенда серед видатних діячів диригентського мистецтва ХХ століття. Він уперше створив унікальну авторську диригентсько – практичну школу, в якій його блискуча педагогічна майстерність набула науково – теоретичного обґрунтування. Особливість школи Іллі Мусіна полягає в тому, що вона не обмежується вузьким колом лише його вихованців, а має надзвичайно широке поле позитивного впливу на диригентське мистецтво загалом, на диригентське виконавство й у світі, бо включає наукове спостереження, теорію виконавства й найсучаснішу науково – теоретичну методологію жанру.

Звичайно, про творчість Іллі Мусіна краще скажуть фахівці, але нам хотілося б відновити в пам'яті найвластивіші риси педагога – музиканта, його принципи і методи пізнання музичного мистецтва, під керівництвом якого автор статті мав щасливу можливість удосконалювати свої диригентські навички.

Ілля Олександрович мав сотні учнів, і кожному він віддавав частку самого себе. Він був людиною глибоко закоханою в музику і вмів це почуття передати іншим, уміло направляти учня по тому правильному шляху, на якому молодий музикант міг би розкрити себе якомога найкраще.

Моє особисте знайомство з Іллею Олександровичем Мусіним відбулося у 1981 році, коли я вступив до асистентури – стажування Ленінградського інституту культури.

Я дякую долі, що звела мене з такою особистістю як І. Мусін. «Назвати видатного диригента, своїм Учителем – велика честь для учня» (Димченко, 2022, с.75).

Особливим було ставлення Вчителя до своїх вихованців. За роки мого творчого спілкування з професором (він був призначеним моїм творчим керівником – 1981–1984 рр.) я постійно відчував його мудрість та величезний авторитет.

Відкритий до усього нового, щирий і натхненний, людяний і справедливий, з невгамовною енергією та жагою до пошуку – наукового, практичного, сердечного, душевного. Це все Ілля Олександрович. Бо ми його учні, розуміючи що кожен буде почутий з будь – якої, навіть мінімальної, але дуже важливої для аспіранта проблеми і що у І. Мусіна завжди для нас знайдеться час, ми знали, що і приємності, і прикраси відгукнуться у чуйному серці наставника, вірили і довіряли йому. Вчилися не лише професійним якостям диригента, а що найцінніше – бути щиросердними, чесними, добрими.

Багато хто з нас дивувався, як Ілля Олександрович, у свої 80 років (на той час коли ми в нього

навчалися) усе встигав: і заняття провести в консерваторії, і над монографіями працювати, і керувати нами – аспірантами, бути членом багатьох редколегій і т. ін.

Варто зазначити, що Ілля Мусін прекрасно володів німецькою, французькою, англійською мовами. Його блискуча музична пам'ять вражала навіть найкращих спеціалістів. І. Мусін досконало знав скрипкову, камерну, симфонічну літературу, вільно володів грою на роялі, знав напам'ять практично весь симфонічний репертуар.

У своєму педагогічному «горінні» І. Мусін поєднував досвід мудрого практика і блискучого теоретика. Дуже цікаво проходили його уроки, на яких завжди були присутні учні з усього світу, які записували уроки на відео і берегли їх, як рідкісної краси перлини. Клас ставав малим концертним залом. Слід підкреслити, що Вчитель вражав присутніх оригінальним рішенням виконавського задуму, збуджував музичну фантазію учнів різними засобами, зокрема, переконливою ілюстрацією за диригентським пультом, а також демонстрував різні варіанти виконання за роялем. Перед початком нашого диригування професор намагався створити необхідний емоційний настрій, що максимально наближував виконавця до вирішення складних проблем інтерпретації, розуміння стилістики твору, особливостей його форми, характеру руху, динаміки.

С. Мурза в дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеню кандидата мистецтвознавства з цього приводу підкреслює: «Професор прекрасно орієнтувався в проблемах виконання штрихів, виборі художньо виправданої диригентської аплікатури, проте ніколи не нав'язував своєї думки, завжди уважно ставився до варіантів, запропонованих учнем, і знаходив найбільш логічні рішення» (Мурза, 2019, с. 97).

На заняттях з диригування ми, його учні, неодноразово пересвідчувались, наскільки досконало вчитель знає той або інший твір. Здавалося, він був абсолютно переконаний у правдивості свого тлумачення змісту твору, що, звичайно, пояснюється результатом його тривалої і заглибленої роботи над багатьма партитурами. Складалася стала думка, що І. Мусін ніколи не давав учням творів, які він знав поверхово або робив це, переслідуючи мету оновлення власного репертуару.

Пригадується, з яким тонким педагогічним чуттям І. Мусін підбирав програми з диригування своїм вихованцям. Враховуючі їхні індивідуально – особистісні нахили, ступінь обдарованості, працьовитості тощо. Із надзвичайною ретельністю справжнього музиканта – педагога він пропонував нам твори видатних композиторів, що відрізняються глибоким змістом, завершеною музичною формою, а також відповідною перспективою розвитку молодого музиканта.

З наведеного прикладу ми бачимо, що на уроках з учнями І. Мусін не переймався «зовнішнім видом» диригування. Він відкидав все показне, розраховуючи на ефективність жестів, як він зазначав, «гру на публіку». Ця риса характерна його суто людським якостям, була відбитком власної манери виконання і в поведінці за пультом, і у технічних прийомах, які він застосовував. І. Мусін вважав, що диригент повинен забути про те, що на нього дивиться публіка, а дбати тільки про розкриття змісту твору. Професор завжди націлював учнів на доцільність, граничний ступінь виразності диригентських рухів.

Особливу увагу І. Мусін звертав на наспівність, він уточнював вокальність диригентських рухів під час виконання кантени. Із цим пов'язана властива для нього свобода ведення мелодії, підпорядкування решти елементів рухові головного мелодичного голосу.

І. Мусін не працював суто над технікою диригування як головного засобу розкриття змісту твору. Слід підкреслити, що поняття «диригентська техніка» він розглядав як результат великої внутрішньої концентрації, акумуляції енергії і волі диригента. Надзвичайно цікава думка, адже в ній приховується справжній темперамент диригента, і разом з тим, зумовлюються засоби втілення його намірів, тобто техніки диригування.

У процесі роботи І. Мусін намагався виробити в учнях уміння показати не тільки темп, характер, зміст музики твору, але й найтонші відтінки динаміки, специфіки фразування, штрихів, особливо характеру звуковидобування – жорстку або м'яку атаку, виникнення звука, філіровку, різке або м'яке зняття. Він тонко поєднував, синтезував технічний і музичний напрямки розвитку учня. Він наголошував: «Розвиток диригента в класі відбувається у специфічно мануальних рухах, які повинні бути наповнені не тільки технологічним, але й емоційним змістом» (Димченко, 2018, с. 211).

І. Мусін не роз'єднував окремо техніку від музики і навпаки. Для нього ці речі були взаємозумовленими.

Надзвичайно ретельно ставився Вчитель до авторського тексту, що викладений партитурі, адже головне завдання диригента – відтворити зміст музики, закладеного композитором у творі, за допомогою тонкого озвучення того, що записано в партитурі. До речі, І. Мусін ніколи не дозволяв собі робити в партитурі будь – які позначення, що стосуються темпів, динаміки, характеру виконання, і завжди негативно реагував, якщо ці речі спостерігав у партитурах своїх вихованців. У таких випадках він тактовно зауважував: «Ваші позначення абсолютно не цікаві для наступних користувачів партитурою, окрім того, вони можуть побачити вашу некоректність щодо автора музики».

Слід особливо відзначити з якою мірою відповідальності ставився І. Мусін до інтерпретації музичних творів і намагався таке ж відношення виховувати в своїх учнях. Наприклад, у бетховенських симфоніях, які він знав досконало, спрямовував головне завдання диригента на найповніше і найяскравіше виявлення глибини філософської сутності авторського задуму. Учитель ніколи не виділяв ніяких спільних рис у бетховенських симфоніях, що стосується мотивно – тематичного розвитку, образної сфери, особливостей форми, оркестрової фактури, динамічних відтінків – все підпорядковується головному завданню: донести до слухача високі громадянські ідеї, пафос героїки та почуттів, сповнених високих прагнень.

Наприклад, стосовно трактовки Першої симфонії він застерігав учнів не сприймати її як ранні симфонічний досвід автора, а доводити, що у ній Бетховен уже тоді показує силу духу, незгасну енергію, велич думки, яка властива генію музичного мистецтва.

У третій («Героїчній») симфонії І. Мусін зауважував, зокрема, що у ній героїзм тлумачиться не як особлива риса, а як природна властивість людської натури.

Четверта Симфонія Бетховена належить до його найсвітліших і найліричніших творів – такий її емоційний і психологічний настрій. І. Мусін застерігав, що ця симфонія, яка дуже складна для оркестру, має низку суто технологічних диригентських проблем, стосовно динаміки, співвідношення темпів, тембрового колориту тощо.

З приводу П'ятої симфонії Бетховена учитель лаконічно висловлював її головну концепцію: через боротьбу – до перемоги.

Шосту симфонію («Пасторальну») він називав піднесеною ідеєю співіснування людини і природи.

Твори К.-М. Вебера (як, наприклад, увертюра до опери «Оберон», «Чарівний стрілець», «Евріанта», знамените «Запрошення до танцю») І. Мусіну краще подобалися в оркестровій редакції Ф. Вейнгартнера, ніж в оркеструванні Г.Берліоза, адже Вейнгартнер, як зазначав учитель, яскравіше подає не романтичний пафос, барвистість оркестрової палітри, а щедрість мелодії, поетичність музичного викладу, досконалість висвітлення музичних образів.

Цікаві думки висловлював І. Мусін стосовно інтерпретації незакінченої симфонії Ф. Шуберта. Він трактував цей двочастинний цикл як збентежену трагічну сповідь композитора, позбавляючи зміст музики надмірних романтичних рис, що традиційно притаманне диригентам.

А ось інший приклад. У процесі роботи на Четвертою симфонією Й. Брамса Учитель якось висловив доволі парадоксальну думку: «У певних епізодах його музики міститься щось про-

тилежне і зовсім інше, на відміну від того, що «конкретно мовить» даний уривок...» Мова йшла про неоднозначність сприйняття музики Брамса, про її драматургічну і образну складність. Вочевидь довготривала робота І. Мусіна над симфоніями Брамса дала йому змогу знайти свій принцип підходу до них, концепцію свого тлумачення: об'єднати суто романтичні риси і мудру філософію високого інтелектуалізму. Тому, в процесі роботи з учнями над музикою Брамса учитель часто звертав увагу на емоційну виразність і структурну вибудованість, наголошуючи, що тільки тоді може з'явитися і бездоганна логіка тематичного розвитку, тремтіння, високий пафос музичної мови- і строга рельєфність форми.

С. Мурза стверджує: «Знанням музики і глибоким інтелектом І. Мусін давав приклад своїм учням, закладаючи в них міцні основи відношення до музичного мистецтва, творчого пошуку і кропіткої щоденної праці» (Мурза, 2019, с. 261).

Заняття в класі професора мали дуже насичене інформаційне і пізнавальне значення. Наприклад, надзвичайно цікаві і професійні погляди Вчителя на правильність вибору темпу, зазначеного в партитурі. Більшість музикантів визнає, що інтерпретація будь-якого твору визначається правильно знайденим темпом. Але хоча всі вважають цей фактор вирішальним, музиканти – виконавці, як зауважував І. Мусін, доволі рідко бувають однастайні, коли треба визначити, який власне темп є найприйнятнішим у тому або іншому конкретному випадку. У цьому сенсі професор мудро уточнював, що мову треба вести не про темп в одиниці, а про темпи, що містяться у творі, враховуючи їхнє поєднання, збалансованість, міру зіставлення. І далі принагідно пояснював, що, наприклад, темпи, які виставив Л. Бетховен у своїх творах за метрономом, не відповідають традиційним, тобто загальноприйнятним, внаслідок чого музична критика ставила під сумнів винахід метронома Мельцеля як приладу. Але потім, захопившись розповіддю, навів і протилежний приклад. Б. Барток був надзвичайно ретельним у виставленні темпів у своїх творах: окрім позначень метронома, він також зазначав, скільки хвилин і секунд (!) має тривати його твір або окремі частини. «Ось тому, – завершував І. Мусін, – твори Б. Бартока і по радіо, і по телебаченню завжди виконуються майже в одних темпах, відрізняючись тільки якістю звучання оркестру».

Взагалі, Ілля Олександрович був людиною небагатослівною, а коли це стосувалось роботи з оркестром, його принцип був такий – говори коротко. Не пам'ятаю дослівно, але його зауваження щодо мови диригента на репетиції зводились до того, що монологи вислуховують, але до них рідко прислуховуються, адже це ніяк не впливає на покращення якості гри. Зауваження

повинні бути короткими і завжди відноситись до справи.

Продовжуючи спогади про Вчителя, пригадую, як тонко він розумів стильові ознаки цього чи іншого твору і конкретно натякав, що розуміння стилю приходить з досвідом, тому у вас (у учнів) іде процес накопичення цього досвіду. Вчитель виховував поняття про стиль педагогічною спрямованістю репертуару своїх учнів. Ці програми, як правило, будувались на трьох китах: класиці, романтизмі і експресіонізмі. Слід зазначити, що твори, які відносяться до експресіоністичного стилю, він давав дуже обережно: у залежності від складності твору, його масштабу, рівня обдарованості учня.

Слід сказати про ще одну грань діяльності професора – його науково-методичну працю. Автор статті у методиці своєї роботи з глибоким розумінням радить своїм студентам вивчати теоретичні праці з техніки диригування свого наставника.

У книзі видатного педагога диригентського мистецтва, Метра диригентської школи І. Мусіна «Про виховання диригента» висвітлюються практичні поради, щодо оволодіння технікою диригування; методичні рекомендації для домашньої роботи; розкрито процес формування диригента. На конкретних музичних прикладах розглянуто мотивні, ритмічні, динамічні, артикуляційні і оркестрові особливості партитур.

У книзі «Мова диригентського жесту» І. Мусін розгортає концепцію диригентського мистецтва, над якою він як вчений, педагог і виконавець працював усе своє життя. Структурно – аналітичний метод, який він використовував до аналізу специфіки диригентської професії, дозволили йому глибоко і всебічно розкрити секрети, специфіку і особливості основних компонентів мистецтва диригування. Особливу увагу І. Мусін звертає на питання педагогіки, послідовно аналізує проблеми виховання і навчання диригента – професіонала – від розвитку початкових навиків, домашньої роботи до формування специфічної мови жестів, яка впливає на виконавців – оркестрантів в умовах репетицій і концертних виступів.

Фундаментальні праці професора Іллі Олександровича Мусіна «Техніка диригування», «Про виховання диригента», «Мова диригентського жесту» стали одним із самих високих досягнень в галузі диригентської педагогіки. У своєму педагогічному методі І. Мусін надає великого значення набуттю мануальних навиків. Розвиток мануальної техніки веде до оволодіння технічними труднощами диригування, але не за рахунок зняття образно – художніх уявлень, а перш за все за рахунок їх об'єднання з розвиненою мануальною технікою, мануального відчуття палітри музичного звучання. Тому за методом І. Мусіна велика роль надається вправам для вироблення пластичних

рухів, які мають достатньо гостроти і точності, роботи над незалежністю рук, окремо над лівою рукою тощо. Але що особливо важливо – усі ці вправи не є «голим техніцизмом», а наводяться на класичному музичному матеріалі, і з перших же уроків ця робота передбачає розвиток у студентів фантазії, уяви, виявлення в рухах рук ритмічних, гармонічних взаємозв'язків.

Професор М. Канерштейн констатує: «І. Мусіним створена практична система навчання в класі диригування. Однією з позитивних сторін даного педагогічного методу є обов'язкова послідовність у навчанні, яка сприяє творчому росту студента» (Канерштейн, 1980, с. 25). Автор даної статті є вихованцем знаменитої диригентської школи професора І. Мусіна.

На наш погляд, розвиток «художньо – образної думки» – це більш високий ступінь виховання диригента. Адже про яку «образну думку» може йти мова, якщо учень не може природно, вільно підняти руку, зробити пластичний м'який рух, не розуміє волі і суті ауфтакту.

На першому етапі вивчення починаючий диригент повинен засвоїти техніку рук (яка відіграє роль зовнішнього засобу), за допомогою яких диригентські наміри передаються виконавцям. У цьому напрямку І. Мусін пропонує використовувати невеликі уривки із сонат Бетховена, так як компактність матеріалу, його різноманітність, якість музики – все це при живій подачі матеріалу на уроці приносить велику користь у розвитку мануальної техніки.

З розгорнутим планом таких занять можна ознайомитись у книзі І. Мусіна «Техніка диригування» в розділі «Приблизний план початкових уроків». Вони розраховані на десять уроків, але насиченість їх така, що мабуть, бажаніше після засвоєння певного кола навиків пропонувати студенту невеликий твір на закріплення набутих прийомів, а потім продовжити засвоєння інших.

Висновки. Підсумовуючи викладене нами в дослідженні, можемо констатувати, що професор Мусін Ілля Олександрович – зразок Вчителя з великої літери: фахівець «золоті руки», ерудит відданий улюбленій справі, невтомний трудівник, надзвичайно щира і добра Людина, який був готовий завжди поділитися власним досвідом, корисною порадою. Магічна сила його таланту – унікальне явище в диригентському мистецтві ХХ століття. Сучасники видатного митця замислюються над витоками, джерелами ріки, яка створила море творчих досягнень Вчителя.

Його учні працюють з найпрестижнішими оркестрами Європи. Нарешті, він – видатний

науковець, вдумливий дослідник багатьох аспектів теорії і практики диригентського мистецтва. Його науково – методичні публікації, навчальні посібники і підручники мають незмінний попит серед студентів і викладачів навчальних музичних закладів. Діяльність І. Мусіна є взірцем відданості справі, прикладом працелюбності й працездатності.

Головним принципом Мусіна – музиканта було служіння мистецтву, а його творче кредо можна визначити так – змісту музики повинно бути підпорядковано все у виконавському мистецтві.

Спостерігаючи за життям Іллі Олександровича, а прожив він 96 років, спілкуючись з ним, беручи його особистість за приклад, віриться: якщо навколо нас буде якомога більше таких людей – все у нас буде добре і ми доведемо світові, що ми є унікальною, славетною нацією.

Беру на себе сміливість стверджувати, що поряд з композиторською школою М.В. Лисенка, скрипковою Л.С. Ауєра, вокальною – К. Еверарді, фортепіанною – Л.В. Ніколаєва, музикознавчою – Б.В. Асаф'єва, школами, які визначили шлях розвитку вітчизняної музичної культури, була створена більш молода, але не менш відома диригентська школа І. Мусіна.

Його учень, народний артист України Ф.І. Глуценко говорив: «Характерною ознакою його диригентської школи є поєднання дбайливого ставлення до багатьох вітчизняних традицій з гострим відчуттям сучасності, спрямованістю в майбутнє» (Димченко, 2022, с. 85).

Будучи високоосвіченим, професійним, інноваційним, креативним, високоморальним науковцем і педагогом, створюючи ауру творчості і доброзичливості, котрі так необхідні для творення духу мистецтва, його науково – педагогічна діяльність, ідеї та погляди є свідченням досягнення професійних вершин, які сьогодні не втратили свого значення, а є справжнім дороговказом для майбутніх поколінь педагогів і науковців.

Саме з такою глибинною прихованою аурую асоціюється постать Учителя – людини мудрого розуму, щирої і світлої душі. Він робив свою дивовижну і зовсім не помітну справу, на яку здатний справжній музикант і педагог.

Перспективи подальших досліджень. Практична цінність цієї статті в тому, що її матеріал повинен допомогти, особливо диригентам-початківцям, зрозуміти важливість кожного з складових виражальних елементів та сприяти творчому застосуванню музично-виразових засобів, прийомів музичної виразності у практичній підготовці оркестрових творів до виконання.

Література:

1. Димченко С. (2014). Внесок М. Малька у становлення та розвиток диригентського мистецтва в Україні. *Часопис НМАУ ім. П.І. Чайковського*. Науковий вісник. №1 (18). Київ. С. 138–145.
2. Мурза С. (2019). Диригентський жест як інструментально-виконавський феномен: компоративно-технологічний підхід. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства (доктора філософії), спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво». 197 с.
3. Димченко С. (2018). Проблеми становлення та розвитку диригентського мистецтва: здобутки і перспективи. *Мистецька освіта та розвиток творчої особистості*: зб. наук. пр., Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв. Рівне: Волин. береги. Вип. 4. С. 210–220.
4. Мурза С. (2019). Диригентський жест як об'єкт семіотичного аналізу. Музичне мистецтво і культура. *Науковий вісник ОНМА ім. А.Нежданової*. Одеса: Астропрінт. Вип.29. С. 259–266.
5. Канерштейн М. (1980). Про методику навчання диригентів. В кн.: Питання диригентської майстерності. К.: Муз. Україна. С. 5–32.
6. Димченко С. (2022). Життєва партитура легенди диригентського мистецтва ХХ століття. *Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя*: зб. наук. пр., Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв. Рівне: Волин. береги. Вип. 14. С. 75–90.

References:

1. Dymchenko S. (2014). Vnesok M.Malka u stanovlennia ta rozvytok dyryhentskoho mystetstva v Ukraini [M. Malko's contribution to the formation and development of conducting in Ukraine]. *Chasopys NMAU im. P.I. Chaikovskoho. Naukovyi visnyk*, 1 (18), 138–145. [in Ukrainian].
2. Murza S. (2019). Dyryhenskyi zhest yak instrumentalno-vykonavskyi fenomen: komparatyvno-tekhnolohichni pidkhid [Conducting gestures as an instrumental-performance phenomenon: a comparative-technological approach]. dys. ... na zdobuttia nauk. stupenia kand. mystetstvoznnavstva (doktora filosofii), spets. 17.00.03 "Muzychne mystetstvo". 197 s. [in Ukrainian].
3. Dymchenko S. (2018). Problemy stanovlennia ta rozvytku dyryhentskoho mystetstva: zdotuky i perspektyvy [Problems of the formation and development of conducting art: achievements and prospects]. *Mystetska osvita ta rozvytok tvorchoi osobystosti*, 4, 210–220. [in Ukrainian].
4. Murza S. (2019). Dyryhenskyi zhest yak ob'iekt semiotychnoho analizu. Muzychne mystetstvo i kultura [Conductor's gesture as an object of semiotic analysis. Musical art and culture]. *Naukovyi visnyk ONMA im. A. Nezhdanovoi*, 29, 259–266. [in Ukrainian].
5. Kanershtein M. (1980). Pro metodyku navchannia dyryhentiv [On the methodology of training conductors. In the book: Questions of Conducting Mastery]. V kn.: Pytannia dyryhentskoi maisternosti. K.: Muz. Ukraina, 5–32. [in Ukrainian].
6. Dymchenko S. (2022). Zhyttieva partytura lehendy dyryhentskoho mystetstva XX stolittia [The life score of a legend of 20th century conducting]. *Istoriia stanovlennia ta perspektyvy rozvytku dukhovoї muzyky v konteksti natsionalnoi kultury Ukrainy ta zarubizhzhia*: zb. nauk. pr., Rivnen. derzh. humanit. un-t, In-t mystetstv. Rivne: Volyn. oberehy, 14, 75–90 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 09.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.03.2026

Наукове видання

Мистецька освіта та розвиток творчої особистості

Випуск 1, 2026

Засновано у 2022 році

Засновник:

Рівненський державний гуманітарний університет

Періодичність видання: 4 рази на рік

Українською та англійською мовами

Коректура • В. О. Бабич

Комп'ютерна верстка • О. І. Молодецька

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 8,84.

Дата розміщення онлайн: 27.03.2026. Дата друку: 03.04.2026.

Зам. № 0326/228. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.